

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/2 2020 s. 736-749, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL KÜLTÜR ÜRÜNLERİ: HALK OYUNLARININ YERİ

Filiz METE*

Geliş Tarihi: Ağustos, 2019

Kabul Tarihi: Nisan, 2020

Öz

Modern toplumlarda halk oyunları geçmişe özgü kültür değerleri olarak görülmektedirler. Kültürün gerçek anlamda yansması olan halk oyunları, kültür mirası olarak kuşaktan kuşağa devredilmektedir. Halk oyunları işlev, içerik, estetik ve iletişim bakımından ait olduğu zamanın ve toplumun aynası olma özelliğini taşırlar. Figürler genellikle günlük yaşamı, doğa olaylarını, kadın erkek ilişkilerini, savaşmaları anlatır veya hayvanları taklide dayanır. Halk oyunlarımız geçmişimizle ilgili bilgilendirici metinlerdir aslında. Her birinin görsel hareketlere dökülmüş bir hikâyesi vardır ve çözümleyerek anlayabilmek görsel okuma becerisi gerektirir. Türk halk oyunları, harekete dayalı sunumları ve zengin yapı tarzlarıyla eğitimde kullanılabilir özelliklere sahiptir. Bu bağlamda kültürel geçmişimizin zenginliklerini içerek halk oyunlarının görsel materyaller olarak kullanılması aynı zamanda kimliğimizin devamı ve geleceğimizle kurulan bağlantı olacaktır. Bir ulusun medeni ve çağdaş seviyeye ulaşmasının önemli ölçütlerinden birisi bilim ve teknikteki üstünlük ve teknolojik alanda gerçekleştirilen başarılar gibi, kültürel değerlerine sahip çıkmadaki gösterdiği hassasiyet ve bu değerlerini eğitim sisteminde gerektiği ölçüde kullanabilmesi ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda görsel kültür öğeleri olan Türk halk oyunlarının eğitim öğretim süreçlerine dahil edilmesi çok önemli ve gereklidir. Bu çalışma, nitel araştırma yollarından görüşme yöntemi kullanılarak bir halk oyununu araştırmış, hareketlerin anlamı ve oyun içeriğini anlatarak Türkçe programındaki görsel okuma bağlamında kullanılabilirliğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, halk oyunları, görsel kültür ürünleri, görsel okuma, Türkçe öğretimi.

VISUAL CULTURE PRODUCTS IN TURKISH TEACHING: FOLK DANCE

Abstract

Folk dances in modern societies are regarded as cultural values of the past. Folk dances, which are a real reflection of culture, are transferred from generation to generation as cultural heritage. Folk dances have the property of being a mirror of the time and society they belong to in terms of function, content, aesthetics and communication. Figures usually depict daily life, events of nature, relationships between men and women, fights or imitation of animals. Our folk dances are informative texts about our history actually. Each of them has a story written in visual movements and requires visual reading skills to understand by analyzing. Turkish folk dances have features

* Doç. Dr.; Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, flzmt27@gmail.com.

that can be used in education with their movement-based presentations and rich building styles. In this context, the use of folk dances as visual materials containing the richness of our cultural past will also be the continuation of our identity and the connection established with our future. One of the important criteria for a nation to reach a civilized and contemporary level is its sensitivity to the protection of its cultural values, such as the superiority in science and technology and the achievements in the technological field, and it is directly proportional to its use in the education system as necessary. In this context, it is very important and necessary to include Turkish folk dances, which are visual cultural elements, in education and training processes. This study explored a folk dance using the interview method which is one of the qualitative research methods, and aimed to show that the meaning of the movements and the content of the game can be used in the context of visual reading in the Turkish program.

Keywords: Culture, folk dances, visual culture products, visual reading, Turkish teaching.

Giriş

Bireylerin yaşadığı toplumun hayat tarzı, oyunu, müziği, gelenek göreneği, sanatı, bilgi, beceri, tutum ve değerlerini kapsayan ortak damgalarıdır kültürel unsurlar. Tarihin derinliklerinden süzülüp gelen, zamanın ve ihtiyaçların doğurduğu, şuurlu tarihlerle, manalı ve zengin bir sentez oluşturan, sistemli ve sistemsiz bir şekilde nesilden nesile aktarılan, bu suretle her bir insanda mensubiyet duygusu, kimlik şuurunu kazanılmasına yol açan, çevreyi ve şartları değiştirme gücü veren, nesillerin yaşadıkları zamana ve geleceğe bakışları sırasında geçmişe ait atıf düşüncesi geliştiren, inanışların, kabullenişlerin, yaşama şekillerinin bütününe kapsar kültür (Yaman, 2005, s. 192). Aynı kültürü paylaşan bireylerin oluşturduğu grup da halktır. Ortak bir yaşantıyı işaret eder kısaca bu paylaşım. Bu ortak yaşantı ise halk bilim çerçevesinde incelenir. “İlk defa 1846’da William Thoms tarafından ortaya atılan ve popüler antikler kavramını karşılamak için kullanılan Folklore terimi, Türkçede halkıyyat, halk bilgisi, halk bilimi ve halk kültürü gibi terimlerle karşılanmaktadır” (Ekici, 2000, s. 2). Eldeki bilgilere göre Türkiye’de folklorun bir ilim şubesi olduğu, ancak 1900’lü yıllarda anlaşılmıştır (Yıldırım, 1994, s. 9).

Günümüzde folklor sözcüğü yerine halk bilim sözcüğü kullanılmaktadır. Çünkü genellikle folklor ile halk oyunları, kavram olarak birbirlerine karıştırılmaktadır. Oysa folklor yani halk bilimi bir toplumun maddi manevi kültürel geleneklerini derleyen, araştıran ve değerlendiren bir bilim alanıdır. Halka özgü her şey ve her türlü sosyal eylem halk biliminin kapsamındadır. Bu bağlamda halk oyunları ise halk biliminin kapsama alanındaki bir konudan ibarettir. Dil ve kültür bir bütünü ayrılmaz parçalarıdır ve aralarında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ kültürel farkındalık kavramını ortaya çıkarmış ve kültürel farkındalığı dil öğrenme sürecinin dinamiklerinden biri hâline getirmiştir (Alyılmaz ve Er, 2016, s. 1393).

1. Halk Oyunları

Halk oyunları bir nevi yeniden canlandırmadır geçmiş. Bu yönüyle halk bilimimizin en önemli unsurlarında birisidir (Keskin, 1988, s. 102). Ayrıca Ertural’ın ifade ettiği gibi, hareket hâlindeki insan vücudunun güzelliği, en yüksek ifadesini oyun icralarında bulduğundan “Oyun” ritim ve müzik ile insana bahşedilmiş estetik algılama yeteneğinin en soylu unsurlarını meydana getiren icralar bütünüdür (2006, s. 2). Bu bağlamda kültürel bir alanın görsele dönüştürülerek sunulmasından bahsedilebilir. “Görsel kültür ürünleri olarak tarif edilen ve halk biliminin harekete dayalı bir türü olan halk oyunları da, ‘Sözlü Edebiyat’ mahsullerinde olduğu gibi;

insana ait olan her türlü aşk, sevgi, kıskançlık, özgürlük, evlilik, beğenme ve beğenilme arzusu, yiğitlik, din, savaş gibi olayların konu alınmasıyla üretilmiş ve insanın tabiat unsurları ile olan ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır” (Ertural, 2006, s. 7). Millî oyunlar veya halk dansları da denilen halk oyunları; bir topluluğun her şeyini ifade eden ortak mevzu ve anlatış aracıdır ve milletlerin kendilerine has özellikleri bu oyunlarda saklıdır (Tanyol, 1961,s. 2489). “Halk oyunları; ait olduğu toplumun kültür değerlerini yansıtan, bir olayı, bir sevinci, bir üzüntüyü ifade eden; orijini din ve büyüyle ilgili (majik ve kültik) olan; müzikli (bir müzik aleti eşliğinde veya bir müzik aleti olmaksızın el, ayak gibi organlar veya bıçak, kılıç-kalkan vb. araçlarla tempo tutarak veyahut şarkı-türkü söylemek suretiyle yaptıkları müzikten tempo alarak) olarak, tek veya gruplar hâlinde icra edilen; ölçülü, düzenli hareketlerdir” (Eroğlu, 1999, s. 33). Hareketlerin anlattığı hikâyeler ve bağlamla ilişkili olarak gereken koreografi özellikleri vardır. Bireysel hareketlerle anlatılan olaylar olduğu gibi toplu hâlde oynanan oyunlarda birlikte yaşayıp birlikte coşmanın, sosyal beraberliğin gösterisi sunulur.

Foto 1: Gaziantep ilinden coşkuyla el çırparak oynanan “Çepikli” isimli bir halk oyunu

*1

“Gök gürültüsünün nedenini bilemeyen duyduğu korkuyu dans ederek tapınmakla gidermeye çalışan ve bunu hayvan derisinden yapılmış ilkel bir ritm aracı eşliğinde yapan insan” (Avşar, 1984, s. 11) zaman içerisinde geleneksel yapıda süregelen yaşamını, inanç, tutum, değer, duygu ve düşüncelerini de ritm ve müzik eşliğinde beden diliyle nesilden nesile aktardığı bir anlatım biçimi olarak kullanmıştır, dansları. Genellikle kaynağı bilinmediğinden dolayı topluma mal olmuş, anonim danslardır bunlar. En yalıtılmış ve modernleşmenin herhangi bir türüyle tanışmamış topluluklardan, en gelişkin topluluğa kadar her toplum tipinde halk danslarına rastlanır (Aydın, 2009). Halk oyunlarını herhangi bir ritmik devinim olarak görmek doğru değildir. Zira bu oyunlar ait oldukları halka dair inanç, tutum, değerler taşır, duygu ve düşünceleri yansıtırlar. Günümüz modern toplumlarında halk oyunları, geçmişe özgü kültür değerleri olarak kabul görmektedir (Avşar, 1984, s. 11). İcra eden kişiler ve icra edildiği ortamlar açısından değerlendirildiğinde, “İnsanların birbirleri ile iletişim kurabildiği toplumsal bağların kurulmasına yardımcı olan bütünü bir parçası olma hissini veren toplumun tümü üzerinde en güçlü etkinliklerden birisi olan bedensel bir ifade biçimi, iletişimsel bir araç ve icra ortamlarıdır” (Ertural, 2006, s. 12). Bu nedenle içerdiği konular ve amaçları itibarıyla sosyal iletişimi sağlayan kültürel bir araç özelliği taşıyan halk oyunları, halk biliminin değerli ve önemli bir alt disiplindir.

¹Kullanılan 10 fotoğraf da sahibinin izni dâhilinde kişisel arşivinden alınmıştır.

Halk oyunlarımızın en yaygın dans formları arasında halay, zeybek, bar, horon, kafkas, karşılama gibi biçimler sayılabilir. “Sevinç, öfke, savaş, dayanışma, yakarış, dostluk, aşk, karşı cinsler arasında yakınlaşma gibi insanlık durumları bu danslarda canlandırılır” (Aydın, 2009). Danslar yöresel olduğundan dolayı orada yaşayanlar tarafından benzer şekilde oynanır.

Halk oyunları, bu dansların yansıttıkları zengin kültür öğelerine, sunuşlarına, bölgelerine, belirli ortak özelliklerine göre gruplandırılır. Söz konusu gruplar, kesin çizgilerle olmasa da nerelerde icra edildiğine göre bölgesel olarak ayrılır. Örneğin; Ege Bölgesi’nde zeybek, Karadeniz’de horon, Doğu Anadolu’da bar, Orta ve Güneydoğu Anadolu’da halay en belirgin türlerdir. Ancak bu konuda kesin bir sınırdan bahsedilemez. Çünkü Orta Anadolu’da oynanan halayın pekâlâ Doğu Anadolu’da da oynandığına rastlamak mümkündür. Bu bağlamda oyunların değişik nedenlerle bir bölgeden ötekine geçişleri sonucu bir oyunun salt bir bölgeye özgü sayılması olanaksızlaşır. Ülkemizin pek çok yerinde oynanan halayın da çeşitli türleri vardır. Halayda esas olan yan yana dizilmek, kol kola girmek, omuz omuza vermek, birlikte ahenkle hareket etmektir ve oyunlara genellikle saz olarak davul ve orta kaba zurna eşlik eder.

Foto 2: Gaziantep ilinden “Oğuzlu” isimli kol kola oynanan ağır ritimli bir oyun

Kültürün gerçek anlamda yansımaları olan halk oyunları, kültür mirası olarak kuşaktan kuşağa devredilmektedir. “Halk oyunları işlev, içerik, estetik ve iletişim bakımından ait olduğu zamanın ve toplumun aynası olma özelliğini bünyesinde korumuştur” (Ertural, 2006, s. 8). Ancak sürekli değişimin kaçınılmaz olduğu da bir gerçektir. “Kültür hem değişmekte hem de değişime direnmekte ve durağanlık ile değişkenlik arasındaki çatışma kültürün bütününe yayıldığı gibi, tek tek kültür öğelerinde de gözlenmektedir” (Karlı, 2016, s. 52). Örneğin, eskiden doğal ortamlarında icra edilen halk oyunları büyük şehirlerde artık sahne gösterileri olarak revize edilip yaşatılmaktadır. Kalıcılık ve değişkenlik kültürün çatışan iki özelliği olsa da bu durum kültürün birlik ve bütünlüğünü bozamaz. “Bu çatışma kültüre bir uyumsuzluk değil, dinamik bir uyum verir” (Karlı, 2016, s. 53). Ayrıca nasıl ki bir edebi eser veya şiir yüzlerce yıl önce de kaleme alınsa insan var olduğu sürece anlamını kaybetmezse kültür dokusuyla oluşmuş halk oyunları da değerini koruyacaktır.

Kimi kadın erkek tek tek, kimi hep birlikte karşılıklı ya da omuz omuza; kimi diz, el ya da ayak vurarak; kimi dönerek kimi çökerek ya da kol kola sekerek... Halk oyunları halkın birlikte yaşam hikâyesidir.

Foto 3: Gaziantep ilinden kadın erkek omuz omuza oynanan “Dokuzlu” oyunu

Anadolu’da halk oyunlarının büyük bir bölümü taklitli, dramatik yapıli danslardır. Bu tür danslar günlük yaşamı, doğa olaylarını, kadın erkek ilişkilerini, savaşları veya hayvanları taklide dayanır. Örneğin, Gaziantep’te oynanan Meryem adlı oyun coşkulu hareketlerle ekip olarak sahneye girişle başlar. Ekip sonundaki köyün genç ve güzel kızı Meryem, ekipten ayrılır ve sahnede tek başına figürler sergiler. Köydeki bekâr delikanlılar tek tek şanslarını denemek için Meryem’in peşine takılıp dikkatini çekmeye yüzünü görmeye çalışırlar. Meryem her defasında elindeki mendille yüzünü kapatır, sırtını dönüp omuz silker. Ta ki ekip başındaki delikanlı sahneye çıkıp figürler atarak Meryem’in dikkatini çekmeyi başarana kadar. Bu noktada Meryem önünde diz çöken delikanlıya mendilini atar ve teklifini kabul ettiğini bildirmiş olur. El ele tutuşan ikili ekiple birleşir ve oyun sonunda coşku artarak iki gencin düğün kutlamaları canlandırılır. Kars’ta oynanan Uzundere veya Artvin’de oynanan Coşkun Çoruh ise doğa olaylarını konu edinen danslardandır. Karadeniz’in önce hafif sonra haşin, sert dalgaları, bu büyük dalgaların kıyıdaki yankıları, bu dalgalar üzerinde zorlukla duran denize batıp çıkan kayıklar, ağlara takılıp çırpınan balıklar anlatılır Karadeniz horonun figürlerinde.

Foto 4: Trabzon ilinden kemençe eşliğinde balık çırpınmasını canlandıran “Horon”

Bursa’daki Kılıç Kalkan, Erzurum’daki Haçer Barı savaş ve vuruşma canlandırmalarıdır. İçel’de oynanan Keklik ve Bingöl’de oynanan Kartal oyunu hayvan taklitlerini konu edinir.

Foto 5: İçel ilinden “Keklik” isimli keklğin hareketlerinin sergilendiği oyun

İş ve günlük yaşamı taklit eden bir oyun da Adıyaman’ın Hasat isimli oyunudur. Oyunda Adıyaman köylüsünün tarlaya buğday ekmesi, onu orakla biçmesi, tarlada oturup dinlenmesi, yemek yemesi, tarlada çalışan erkeğe eşinin eskiden testi yerine kullanılan kabakla su getirmesi, yani dans figürleriyle buğday hasadı zamanında yaşananlar anlatılır.

Foto 6: Adıyaman’ın “Hasat” isimli oyununda tarlada çalışan erkeklerine su taşıyan kadınlar

Benzer şekilde iş ve günlük yaşamı taklit eden danslardan Artvin’de oynanan Teşi ise yün eğirmeyi taklit eder hareketlerin dansıdır. Aynı oyun Terşi adıyla Gaziantep yöresinde de oynanmaktadır. Ancak Gaziantep’te oynan oyun, bir çiftin günlük hayatlarının danslarla, davul zurna ritimleriyle anlatılmasıdır.

Öğretimde kullanılan en etkili materyallerden birisidir görseller ve yıllar boyu kullanılmıştır. 2005 yılında hazırlanan Türkçe dersi öğretim programlarında görsel okuma ifadesi ilk kez bir beceri alanı olarak ele alınmıştır. Görsel dendiğinde her ne kadar öncelikle zihnimize fotoğraf, film, şekil, resim veya gözle izlenebilen herhangi bir görüntü gelse de Güneş’in (2013, s. 3) tanımıyla görsel kavramı soyut ögenin fiziksel sunumudur aynı zamanda. “Görsel kavramı hem hayal ürünü hem de gerçek olan orijinal bir modelden oluşan görüntülerdir” (Sarıkaya, 2017, s. 781). Bu bağlamda özellikle de Türkçe programının hedeflediği görsel okuma becerisini geliştirmek için kullanılacak hem görsel hem de kültürel bağlamda en anlamlı materyal halk oyunlarıdır.

Sarıkaya, Türkçe öğretim programlarına dâhil edilen görsel okuma alanının; şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olaylar gibi görselleri okuma, anlama ve yorumlamayı ve analiz etmeyi ayrıca öğrencilerin duygu, düşünce ve bilgilerini görseller aracılığıyla başkalarına aktarmasını kapsadığını söyler (2017, s. 780). Güneş ise görsel

okumayı, birbirinden farklı çeşitli görseller vasıtasıyla evrenin ve sosyolojik unsurların yorumlanması ve zihinde yeniden inşa edilmesi süreci olarak tanımlar (2013, s. 3). Bu bağlamda, her biri görsel hareketlere dökülmüş halk oyunları hikâyelerinin çözümlenerek anlaşılması görsel okuma becerisi gerektirmektedir. Görsel okuma, herhangi bir görselden çıkarımlara ulaşarak bireyin yorumlama ve eleştirel düşünme becerisini geliştiren bir anlama alanıdır. Ayrıca öğrencinin ulaştığı zihinsel çıkarımların sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesi de anlatım becerilerine katkı sunacağından Türkçe dersinde görsel okuma etkinliklerinin yer alması önemlidir. “Birey, dinleme ve okumada olduğu kadar gözleyerek, izleyerek de bilgi ve düşünce sahibi olabilmektedir” (Güneş, 2017, s. 188). Bu bağlamda yeni nesillere kültür aktarımı gerçekleştirme yollarından birisi de halk oyunlarının görsel okuma etkinliklerinde kullanılarak işe koşulmasıdır.

İşcan ve arkadaşları (2017, s. 59), yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerle gerçekleştirdikleri bir araştırmada Türk kültürü ile ilgili konuların hangi yolla öğretilmesinin faydalı olacağını sorduğunda öğrencilerin % 25'inin video ve belgesellerle, % 22,5'inin roman ve hikâyelerle, % 12,5'inin resim ve posterlerle öğretilmesini faydalı bulduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda Türk halk oyunlarının videolarını, oyunların hikâyelerini ve fotoğraflarını kullanmak etkili materyaller olacaktır. Böylece öğrencilerin hem görsel okuma becerileri gelişecek hem de kullanılan malzemenin içeriğinden dolayı yeni nesillere kültür aktarımı gerçekleştirilmiş olacaktır.

Halk oyunları toplumların günlük hayatını, hayallerini, inançlarını, acılarını, savaş ve sevdalarını birlikte yaşayıp sosyalleşerek birbirleriyle paylaştıkları hikâyelerdir. Her oyunun, her hareketin ayrı bir hikâyesi vardır ve bu hikâyeler estetik bir koreografi ve müzik eşliğinde sunulmaktadır. Böyle bir kültürel zenginliğin, dilin kültür aktarımındaki rolü düşünülerek Türkçe derslerinde ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Gaziantep yöresinden bir halk oyunu belirlenmiş ve oyundaki hareketlerin anlamları üzerine araştırma yapılmıştır. Burada amaç, beden diliyle müzik eşliğinde anlatılan bir oyun hikâyesinin görsel okuma kapsamında ele alınarak metne dönüştürülüp kullanımına örnek sunmaktır.

2. Yöntem

Bu amaçla, nitel bir araştırma gerçekleştirilmiş ve veri toplama yöntemi olarak görüşme yöntemi tercih edilmiştir. “Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi ve doküman inceleme gibi veri toplama yöntemleri kullanılabilir” (Çokluk, Yılmaz, Oğuz, 2011, s. 96). “Görüşme esnasında sorulan soruların diğer tekniklere göre yanıtlanma oranı, diğer bir deyişle tamamlılık daha fazladır” (Bailey, 1987, s. 174). Bu nedenle görüşme yöntemi tercih edilmiş ve oyunun hareketleri ve hikâyesini iyi bildiği düşünülen iki yerel halk oyuncuyla görüşmeler yapılmıştır.

Karasar görüşmeleri görüşülen kişiye göre üç gruba ayırır; çoğu geniş kitleleri ilgilendiren belli konularda görüş bildirmek için önderlerle yapılan, ayrıntılı teknik konularda bilgi almak için uzmanlarla yapılan ve genel bilgi ya da tutum- davranış öğrenmek için halkla yapılan görüşmeler (1999, s. 167). Bu çalışmada ise bilgi alma adına hem yıllardır yörenin halkoyunlarını oynayan oyunculuğu hem belgeli halkoyunları eğitimliği hem de halkoyunları yarışmalarında hakemlik yaptığından dolayı görüşmeler söz konusu 2 uzman ile gerçekleştirilmiştir. Kuş ise görüşmeleri, nitel görüşmelerdeki amaçlanan bilgi edinme türüne göre; kültürel görüşmeler, konu merkezli görüşmeler, sözel tarihler, yaşam öyküsü, nitel

değerlendirme görüşmeleri olarak gruplandırmaktadır (2003, s. 87). Bu çalışmada da edinilen bilgi bir yörenin halkoyunlarıyla ilgili olduğundan, kültürel görüşmeler olarak ele alınabilir.

Gaziantep'te gerçekleştirilen görüşme öncelikle iki katılımcının yıllarca beraber oynadıkları söz konusu oyunun hareketlerinin birbirlerini teyit ederek kayda alınmasıyla başlamıştır. Bu esnada görüşme öncesi kararlaştırıldığı gibi kişisel albümleri yanlarında bulunan katılımcılar anlatılanların kayda geçtiği anların fotoğraflarını bulmuştur. Oyun bir çiftin günlük yaşamlarını anlatan hareketler sergiler.

3. Bulgular

Oyunların her biri farklı anlam ve hikâyeler barındırır içinde. Böylece kâh coşturarak kâh hüznülendirerek tarifi zor bir duygusal birliktelik oluşturur gönüllerde. Rengârenk motifli kıyafetleri, yürekleri titreten ezgileriyle halk oyunlarımızın her biri geçmişimizle ilgili bilgilendirici metinlerdir aslında. Mutlak suretle gün yüzüne çıkarılıp, derlenerek eğitim alanlarında işe koşulup tanıtılması gereken zengin kültür kaynaklarıdır bu hikâyeler ve danslar. Her biri görsel kültür şölenleridir adeta. Söz konusu bu görsel materyallerin amaca hizmet edecek şekilde kullanılması önem arz etmektedir kültür aktarımının gerçekleştirilerek korunup yaşatılabilmesi adına.

Modernleşen ve bireyselleşen yeni hayat koşullarında, kültürel öğelerin etkileri ne yazık ki azalmaktadır. “Artık halk oyunları köy düğünlerinin dışında –ki artık birçoğu köy düğünlerinde bile oynanmamaktadır- yalnızca özel gösterilerde ve kutlamalarda oynanmaktadır” (Avşar, 1984, s. 12). Doğal ortamlarında eğlenmek, sosyal ilişkiler geliştirmek, duyguları ifade etmek gibi amaçlar için bir aracı işlevi gören halk oyunları, yapay bir ortam olan sahneye getirildiğinde artık hem oynayan hem izleyenler için araç olmaktan çıkıp amaca dönüşmektedir. Elbette otantiklikten uyarlamaya değişim kaçınılmaz bir gerçektir. Zira kültür durağan değil, değişken bir süreçtir. Bu kaçınılmaz değişimde gelenekleri birebir olduğu gibi yaşatmaya çalışmak da gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ancak yüzlerce yıllık geçmişe dayanan halk oyunlarımız, gelecekle bağlantımızı sağlayan geçmişimiz ve kültür mirasımızdır. Bu nedenle halk oyunlarının, kaybolma ve unutulma durumuna gelmemeleri için özel olarak uğraş verilmesi ve yeni toplumsal bellek türleri içinde yaşatılıp aktarılması için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Çünkü bir bütün olarak bakıldığında, oyunların hikâyelerini oluşturan tarihî arka planları, bünyesinde barındırdığı kültürel kodlarıyla halk oyunları, toplumların ortak bilinç oluşturmaları ve sosyal yaşamın biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Her biri ayrı zenginliktir kültürümüzün.

Çalışmasında, üst düzey düşünme becerisini de gerektiren görsel okuma becerisinin Türkçe ders programlarındaki yerini, önemini ve geliştirme yollarını gayet açık bir şekilde ortaya koyan Sarıkaya (2017, s. 771) görsel okuma becerisinde kullanılabilecek materyalleri şöyle listelemiş ve işlevlerini açıklamıştır: resimler, haritalar, şemalar, videolar, televizyon, grafikler, bilgisayar, resimli kitaplar, kuklalar, modeller, panolar, tepegöz, yazı tahtaları. Türk halk oyunları, harekete dayalı sunumları ve zengin yapı tarzlarıyla söz konusu tüm materyallerde içerik olarak kullanılabilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca eğitim materyalleri olarak kullanılması önerilen bütün olasılıklar için önemli olan konu aynı zamanda içerik mevzuudur. “Halk oyunları resmi (formel) veya gayri resmi (enformel) ortamlarda gerçekleştirilen sunumlarıyla, insanın, bir coşku, sevinç, rahatlama ve kendine güvenme, kendini anlatma, beğenilme ve iletişim aracıdır” (Ertural, 2006, s. 12). Bu bağlamda halk

oyunlarının görsel materyaller olarak kullanılması aynı zamanda kimliğimizin devamı ve geleceğimizle kurulan bağlantı olacaktır.

Ertural, bir ulusun medeni ve çağdaş seviyeye ulaşmasının önemli ölçütlerinden birisi bilim ve teknikteki üstünlük ve teknolojik alanda gerçekleştirilen başarılar gibi, kültürel değerlerine sahip çıkmadaki gösterdiği hassasiyet ve bu değerlerini eğitim sisteminde gerektiği ölçüde kullanabilmesi ile doğru orantılı olduğunu belirtmektedir (2006, s. 15). Toplum oluşturulan her bir bireyin aldığı eğitim topluma yansiyacak ve etkisi yayılacaktır. Bu bağlamda görsel kültür öğeleri olan Türk halk oyunlarının eğitim öğretim süreçlerine dâhil edilmesi çok önemli ve gereklidir. “Görsel unsurlar da öğrenme sürecinde en etkili olan faktörlerin başında yer almaktadır” (Sarıkaya, 2017, s. 786).

Bir Halk Oyunu Hikâyesi

Aşağıda oyunun hikâyesinden bölümlerin yer aldığı fotoğraflar ve anlatımları verilmektedir. Oyun ekip üyelerinin arka planda dizilip bir karı kocanın tarlada çapa yapmasıyla başlar. Sonrasında erkek tarlada çalışmaya devam ederken arka planda kalan ekibin diğer üyeleri yere çöker ve sağa sola sallanarak çifti seyretmeye başlar. Bu arada kadın da davulun ritimlerine uyarak yavaşça tarladan çıkıp sahnenin ortasına gelir ve yere oturur. Artık erkek bir kenarda, tarlada rutin ekip biçme işlerini yaparken ortaya oturan kadının evdeki günlük işleri başlamıştır. Kadın oyuncu önüne bir mendil açar ve kollarını çemler (*Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Gaziantep: Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak). Oturduğu yerde soluna doğru döner ve ekmeği pişirmek için ocağı yakmak için odun atıp eğilir, ateşe üfler.

Foto 7: Yere oturup önüne mendilini açan ve ocak yakmaya çalışan kadın

Ardından ocak tutuşup hazır olunca kadın mendile eğilir ve hamurun yoğurulması, yufkaların açılması ve ekmeğin pişirilmesi canlandırılır.

Foto 8: Hamur yoğuran kadın

Bundan sonra ise daha yorucu bir iş olan elde çamaşırların yıkanması işi vardır. Mendil bu kez leğen olur ve kadın çamaşır çitilemeye başlar. Yıkanan çamaşırlar ipe asılıp alındaki terler silindikten sonra kadın, elini yıkayıp yana doğru döner ve beşikte yatan bebeğini alıp kucaklar.

Foto 9: Bebeğini emziren kadın

Bebeğini pişpişler, emzirerek doyurur, öpüp koklayıp beşiğe yatırır. Bir el belde bir el beşikte ileri geri sallayarak bebek uyutulur.

Foto 10. Kocasını karşılamak için temizlenip süslenen kadın

Erkeğin, tarlada ekip biçme işlerini bitirip küreği tırpanı omuzuna atarak yavaş yavaş eve dönüş yoluna koyulmasıyla beraber arka taraftaki ekip üyeleri de hareketlenmeye, ritm yükselip hızlanmaya başlar. Bu sırada kadın üstünü başını tertiplemekte, saçını tarayıp sürmesini çekerek eşini beklemektedir. Erkek evine döner, kadının yanına gelip elinden tutarak ayağa kaldırır. Artık herkes ayaktadır. Tüm ekip davul zurna eşliğinde hareketlenir ve halaya durulur. Çiftin bir günü müzik ve dansla sahnede canlandırılmış olur.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizin dört bir yanında, geçmişten süzülerek günümüze ulaşmış binlerce çeşit halk oyunumuz bulunmaktadır. Kimi kadın erkek tek tek, kimi hep birlikte karşılıklı ya da omuz omuza; kimi diz, el ya da ayak vurarak; kimi dönerek kimi çökerek ya da kol kola sekerek oynanır. Her biri farklı hikâyeler barındırır içinde ve bir duygusal birliktelik oluşturur.

Bu çalışmada Gaziantep yöresinden bir halk oyunu belirlenmiş ve oyundaki hareketlerin anlamları üzerine araştırma yapılmıştır. Burada amaç, beden diliyle müzik eşliğinde anlatılan bir oyunun hikâyesinin görsel okuma kapsamında ele alınarak metne dönüştürülüp kullanımına örnek teşkil edebilmektir.

Görüşme yapılan katılımcıların anlatımıyla ortaya koyulan oyunun içeriği, kültürel bir metin niteliğindedir. Halk oyunları hikâyeleri Türkçe derslerinde kullanılacak kültürel dokuyla örülmüş metinler olarak ele alınabilir. Kültürel mirasımızı içeren halk oyunlarının öğretim programlarında yer alan görsel okuma kazanımlarıyla ilişkilendirilerek kullanılmasının faydalı olacağı muhakkaktır. Böylece çağın ihtiyacı olan birey özelliklerine göre görsel okuma becerisini geliştirecek olan birey aynı zamanda kültürünü de tanıyacak ve koruyup kollamaya istekli olacaktır.

Bulgulardan anlaşılacağı üzere Türk halk oyunları, harekete dayalı sunumları ve zengin yapı tarzlarıyla eğitim materyalleri olarak kullanılacak özelliklere sahiptir. Kültürel geçmişimizin zenginliklerini içeren halk oyunlarının görsel materyaller olarak kullanılması aynı zamanda kimliğimizin devamı ve geleceğimizle kurulan bağlantı olacağından dolayı gerekli ve faydalıdır.

Ülkemizin ihtiyacı olan çağın gerektirdiği donanımlara sahip bireylerin yetiştirilmesi için ders kapsamının tanımlandığı 2018 Türkçe öğretim programının temel aldığı yetkinliklerden birisi de Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde bulunan 8 anahtar yetkinliktir. Bunlardan birisi, Kültürel farkındalık ve ifade anahtar yetkinliğidir. Bu yetkinlik alan ise şöyle tanımlanmaktadır: Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesinin önemini takdir (MEB, 2018, s. 4). Bu bağlamdan yola çıkarak bile halk oyunlarının eğitim materyali olarak kullanılmasının gerekçesi açıklanmaktadır. Ayrıca programda yer alan dil beceri alanlarına dair kazanımlar incelendiğinde ayrı alan olarak yer almasa da dinleme/izleme boyutunda görsel okumayla ilgili kazanımlar çok açıktır. Kazanımların özelliği ise 1. sınıftan 8. sınıfa kadar bütün seviyelerde benzerlik göstermesi ve halk oyunlarının kaynak olarak kullanımına uygun olmasıdır. Örnek olması açısından aşağıda 1. ve 8. sınıf kazanımları verilmiştir.

1. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

T.1.1. Dinleme/İzleme

T.1.1.6. Dinlediği/izlediği metni anlatır.

T.1.1.7. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.

T.1.1.8. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.

T.1.1.11. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar (MEB, 2018, s. 21).

8. Sınıf Kazanım ve Açıklamaları

T.8.1. Dinleme/İzleme

T.8.1.3. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.

T.8.1.4. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.

T.8.1.5. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu tespit eder.

T.8.1.8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.

T.8.1.10. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili görüşlerini bildirir.

T.8.1.13. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar (MEB, 2018, s. 48).

Bu durumda, seçilen bir halk oyununun videosu belirlenerek hikâyesinin araştırılıp Türkçe dersleri kazanımlarıyla ilişkilendirilerek kullanılması oldukça yerinde bir uygulama olacaktır. Ne yazık ki programın genel tema ve konu örneklerinin olduğu hiçbir temada özellikle “Sanat” temasının altında bile: afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb. (MEB, 2018, s. 16) listede bulunurken halk oyunları yer almamıştır. Oysa İşcan ve arkadaşlarının (2017, s. 61) da belirttiği gibi kültürel transfer amacıyla sınıfa getirilen ek materyallerin çeşitliliği, öğrencilerin kültürel algıların farklı boyutlarını kazanmaları için faydalı olacaktır. Bir dili doğru ve etkili kullanabilmek için gerekli ve önemli olan söz varlığının geliştirilmesi formal düzeyde Türkçe dersi sınırları içerisinde gerçekleştirilmektedir (Gündoğdu, 2012, s. 203) ve söz varlığının zenginleştirilmesinde de görsellerin etkisi kabul edilmektedir. Bu bağlamda da halk oyunlarından faydalanılabileceği söylenebilir.

Kaynaklar

- Alyılmaz, C. ve Er, O. (2016). Yabancılara Türkçe öğretimi uygulamalarında öğretmenlerin kültürel farkındalık oluşturmadaki etkisinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 5(3), 1392-1413.
- Avşar, E, M. (1984). *Halk oyunları müziği giysileri ve düğün gelenekleri ile Manisa*. Manisa: Turizm Derneği.
- Aydın, C. (1992). *Halk oyunlarında toplumsal yapılanma*. Ege Üniv. D.T.M Konservatuvarı, Sayı: 7, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aydın, S. (2009). *Halk bilimi gösteri sanatları halk oyunları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi.

- Bailey, D. K. (1987). *Methods of social research*. New York: The Free Press
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: odak grup görüşmesi, *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (1), 95-107.
- Ekici, M. (2000). Halk, halk bilimi ve halk bilgisi üzerine bir deneme. *Millî Folklor*, Yıl 12, Sayı 45, 2-8.
- Eroğlu, T. (1999). *Halk oyunları el kitabı*. İstanbul: Mars Basım Hizmetleri.
- Ertural, S, M. (2006). *Gaziantep halk oyunları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi.
- Gündoğdu, A. E. (2012). İlköğretim altıncı sınıf Türkçe dersi sözcük öğretimi etkinliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, Sayı: 1/1 2012 s. 201-217.
- Güneş, F. (2013). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1-17.
- _____ . (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- İşcan, A., Karagöz, B., Konyar, M. (2017). Cultural transfer and creating cultural awareness in teaching Turkish as a foreign language: A Sample From Gaziosmanpaşa University Tömer, *Journal of Education and Practice*, Vol.8, No.9, 53-63.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi- kavramlar, ilkeler, teknikler-*. Ankara: Nobel.
- Karlı, Ömür. (2016). Ernst Cassirer’de kültürün anlamı. *JOMELIPS*, Cilt 1, Sayı 2, 38-59.
- Keskin, E. (1988). Sahneleme üzerine. *Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Mifad.
- Kuş, E. (2003). *Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi, nicel mi?* Ankara: Anı.
- MEB. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.
- Oğuz, Ö. (2002). *Küreselleşme ve uygulamalı halk bilimi*. Ankara: Akçağ.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe öğretiminde görsel okuma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 779-796.
- TDK, *Türkiye halk ağızları derleme sözlüğü*. 27.07.2019, <http://sozluk.gov.tr/>
- Tanyol, C. (1961). Türk kültüründe oyunun önemi. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. Cilt 7, Sayı 146, 2489-2490.
- Yaman, M. (2005). Halk kültürünün Türk halk oyunları bölümü ile sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin kişilik gelişmesine etkisi üzerine bir karşılaştırma denemesi. *Millî Folklor*, Sayı: 68, 190-200.
- Yıldırım, D. (1994). Türkiye’de folklor araştırmalarının gelişme devreleri 1. *Millî Folklor*, Yıl 6, Sayı 21, 2-15.

Görüşme yapılan kaynak kişiler:

K1: Osman. K. Gaziantep’li, 54 yaşında, halk oyuncu, halk oyunları eğitmeni (belgeli), halk oyunları jüri üyesi (belgeli), özel sektör çalışanı.

K2: Filiz. S. Gaziantep’li, 50 yaşında, halk oyuncu, halk oyunları eğitmeni (belgeli), öğretmen.

Extended Abstract

Folk dances, also called national dances; it is a common subject and means of expression that expresses everything of a society and the unique features of the nations are also reserved in these dances. Folk dances are described as visual culture products. These dances, which are a movement-based genre of folk products, have been produced with the subject of all kinds of events such as love, like, jealousy, freedom, marriage, be approved of, bravery, religion and war as in oral literature and it has emerged as a result of human relationships with elements of nature. It is not true to accept folk dances as any rhythmic movement. Because these dances have values about the people they belong to, they reflect their feelings and thoughts. Folk dances in modern societies are regarded as cultural values of the past.

Folk dances, which are a real reflection of culture, are transferred from generation to generation as cultural heritage. Folk dances have the property of being a mirror of the time and society they belong to in terms of function, content, aesthetics and communication. Figures usually depict daily life, events of nature, relationships between men and women, fights or imitation of animals. For example, Meryem played in Gaziantep revives the man's effort to like himself to a woman and describes the selection process for spouses to marry. Coşkun Çoruh played in Artvin is one of the dances about nature events. The appearance of the slow and harsh, hard waves of the Black Sea and the echoes of these big waves on the shore, the boats sinking on the waves and the fluttering of the fish caught in the nets are seen in the figures of Horon. Hançer Barı in Erzurum is a battle and shoot animation. The dance Kartal in Bingöl is based on animal imitations. Adıyaman Hasat is a dance that mimics work and daily life. In the dance, Adıyaman villager sowing wheat in the field, mowing it with a sickle, sitting in the field, resting, eating, bringing water to the man working in the field by his wife with a pumpkin used to replace the testi, briefly wheat harvest time is explained. Similarly, Tesi played in Artvin, one of the dances that mimic work and daily life, imitates spinning. Our folk dances are informative texts about our history actually. Each of them has a story written in visual movements and requires visual reading skills to understand by analyzing. Turkish folk dances have features that can be used in education with their movement-based presentations and rich building styles. In this context, the use of folk dances as visual materials containing the richness of our cultural past will also be the continuation of our identity and the connection established with our future. One of the important criteria for a nation to reach a civilized and contemporary level is its sensitivity to the protection of its cultural values, such as the superiority in science and technology and the achievements in the technological field, and it is directly proportional to its use in the education system as necessary. In this context, it is very important and necessary to include Turkish folk dances, which are visual cultural elements, in education and training processes.

Folk dances are the stories that societies share their daily lives, dreams, beliefs, sorrows, war and love together and socialize. Every folk dance, every movement has a different story and these stories are presented with aesthetic choreography and music. Such a cultural richness should be brought to the fore in Turkish lessons considering the role of language in cultural transfer. In this study, a folk dance from Gaziantep region was determined and research was made on the meaning of the movements in the play. The aim is to present an example of a play story which is told with body language and music in the context of visual reading.

For this purpose, qualitative research was conducted and interview method was preferred as data collection method. So interviews were conducted with two local people who knew the movements and the story of this play well. The interviews were conducted with these two experts as they acted as folk dances trainer for both years in order to obtain information during the meeting and as a trainer for certified folk dances and as an arbitrator in folk dances competitions.

The interviews in Gaziantep started with the recording of the movements of the game in which the two participants played together for years. In the meantime, as agreed before the interview, participants with their personal albums found photographs of the moments in which the narrative was recorded. The game exhibits movements describing the daily lives of a couple.

As can be seen from the findings, Turkish folk dances have features that can be used as educational materials with their movement-based presentations and rich structure styles. The use of folk dances containing the riches of our cultural past as visual materials is necessary and beneficial as it will also be the continuation of our identity and the connection with our future. In this case, it would be a good practice to determine the video of a selected folk dance and investigate its story and use it in relation to the gains of Turkish lessons.